

Доля Людмила Миколаївна, начальник 2-го відділу науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства Державного науково-дослідного інституту МВС України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Гаврилюк Людмила Володимирівна, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства Державного науково-дослідного інституту МВС України, кандидат юридичних наук

АНТИКОРУПЦІЙНІ ОРГАНИ В УКРАЇНІ: ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ

Проблема корупції сьогодні є однією з найгостріших міжнародних проблем. Корупція у всіх її проявах є реальною загрозою не лише громадським і державним інтересам, а й національній безпеці держави. Загалом правоохоронними органами України у 2018 році обліковано 9 155 корупційних кримінальних правопорушень. Зокрема, зросла кількість осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за вчинення корупційних правопорушень (**2 565 проти 2400**). Серед них: посадові та службові особи органів поліції - 201; обласних та районних державних адміністрацій - 67; митної служби - 65; Збройних Сил України - 57; Державної фіскальної служби - 41; Державної кримінально-виконавчої служби - 39; Державної прикордонної служби - 36.

З направлених до суду кримінальних проваджень майже кожне п'яте - про одержання неправомірної вигоди (**691**), половина - привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (**1 733**) [1].

Головна небезпека корупції полягає в тому, що вона «роз'їдає» державну владу, робить її слабкою, беспорядною та фіктивною. Втрачається основний ресурс влади - довіра до неї з боку населення, без якого вона не може проводити не тільки повноцінну політику, а й економічні реформи. Таким чином, підриваючи авторитет влади, корупція перешкоджає реалізації як суспільних інтересів всередині держави, так і за її межами. Корупція впливає на всі сфери суспільства, його політичний, економічний і культурний розвиток. За таких умов у суспільстві виникає соціальна напруга, породжується недовіра громадян до органів державної влади, зокрема до осіб, що її представляють, відбувається дискредитація держави на міжнародному рівні [2].

У всесвітньому рейтингу «Індекс сприйняття корупції-2018», який щороку укладає міжнародна організація [Transparency International](https://www.transparency.org/), Україна отримала 32 бали зі 100 максимально можливих, що на 3 бали

більше за показник попереднього року, і посіла 120-е місце серед 180 країн поруч із Малі, Малаві та Ліберією [3]. Однак, попри те, що за останній рік Україна дещо поліпшила свої позиції в цьому рейтингу, на думку експертів та представників бізнесу, Українській владі бракує політичної волі для швидких та незворотних реформ.

Передусім це стосується невиконання Україною міжнародних рекомендацій, зокрема щодо створення та функціонування антикорупційних органів, а саме - Антикорупційного суду.

Так МВФ, Світовий банк та інші донорські організації після 2014 року запропонували створити в Україні мережу спеціалізованих антикорупційних органів. Протягом 2015-2016 років в Україні з'явилося п'ять нових правоохоронних та антикорупційних органів. Практично одночасно запрацювали Національна поліція (з 2 вересня 2015 року), Національне антикорупційне бюро (з 16 квітня 2015 року), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (дата створення - 22 вересня 2015 року) та Національне агентство з запобігання корупції (створено в березні 2015 року). Пізніше почали роботу Агентство з розшуку та менеджменту активів (створене 24 квітня 2016 року), Державне бюро розслідувань (запрацювало [27 листопада 2018 року](#)), Антикорупційний суд (почав роботу 5 вересня 2019 року). В процесі створення Служба фінансових розслідувань.

Щодо повноважень зазначених органів

Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) розслідує корупційні злочини, вчинені міністрами, депутатами, держслужбовцями 1-2 категорії, суддями, працівниками Генпрокуратура військовими вищого офіцерського складу, керівниками держпідприємств тощо. Тобто по суті, НАБУ має боротися з УІР-корупціонерами. Слідчі НАБУ мають право заводити справи, вимагати відомості про майно, доходи, видатки осіб, безперешкодно входити до держорганів тощо.

З 2015 року детективи НАБУ відкрили 760 проваджень, в яких фігурують топ-корупціонери, 215 справ скеровані до суду. До сьогодні суди винесли 31 вирок щодо корупціонерів-високопосадовців [4].

Нацполіція підпорядковується МВС і до її функцій входить забезпечення охорони прав і свобод людини, протидія злочинності, підтримання публічного порядку та громадської безпеки.

Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) - орган з всеукраїнською юрисдикцією - розглядає виключно справи топ-корупціонерів, які розслідує НАБУ. Здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, яке здійснюється НАБУ, підтримує державне обвинувачення у відповідних провадженнях та представляє інтереси громадянина або держави в суді у випадках, пов'язаних з корупційними правопорушеннями. До загальної структури САП входять центральний апарат і територіальні філії, які розташовуються в тих самих містах, де офіси має НАБУ.

Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) має забезпечувати формування та реалізацію державної антикорупційної політики та запобігати вчиненню корупційних злочинів. Діяльність

агентства дуже локалізована і має превентивну функцію. Воно перевіряє правдивість даних у деклараціях всіх державних службовців і чи відповідає їхній стиль життя заявленим доходам. Якщо виявляються порушення, матеріали справи передаються до НАБУ.

Агентство з розшуку та менеджменту активів (АРМА) займається розшуком прихованих злочинцями грошей для того, щоб накласти арешт на ці рахунки, в тому числі й за кордоном, а також управляє арештованим в кримінальному провадженні майном. В кінці 2017 року АРМА отримало доступ до державних реєстрів та інформаційних баз даних, а також було авторизовано як офіційний контактний пункт України у глобальних мережах з транскордонного обміну даними про активи для цілей їх розшуку та арешту.

Державне бюро розслідувань (ДБР) є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції, зокрема тих, які не відносяться до компетенції НАБУ. Воно розслідує кримінальні провадження, в яких фігурують правоохоронці, судді та найвищі службовці (від міністрів до начальників головних управлінь). Окрім того, ДБР здійснює розслідування злочинів, пов'язаних із діяльністю злочинних організацій, вчинених правоохоронцями, а також особливо тяжких насильницьких злочинів, за які Кримінальним кодексом передбачено покарання у вигляді довічного позбавлення волі.

Також ДБР розслідує злочини, у тому числі і корупційні, вчинені службовими особами НАБУ, прокурорами САП, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності НАБУ.

Створення *Вищого антикорупційного суду України* (ВАСУ) було однією з головних вимог від МВФ для продовження співпраці з Україною. Створювали його протягом п'яти років, хоча західні партнери України говорили про необхідність такого суду ще з часу запуску нових антикорупційних структур, зокрема, НАБУ розслідувало і направляло корупційні справи високопосадовців до судів загальної юрисдикції. Втім останні часто саботували ці справи або розглядали надто повільно. За цей час жодний топ-корупціонер так і не був покараний. Тому, вся надія на новостворений ВАСУ, який має значно прискорити процес винесення вироків корупціонерам і почати довгоочікувані «посадки» [5].

Антикорупційний суд має розглядати всі справи про корупційні злочини, незалежно від того, хто завершував розслідування.

Підрозділ *Служби безпеки України* (СБУ) боротьби з корупцією та організованою злочинністю (К) має повноваження на одержання від банків, а також кредитних, митних, фінансових та інших установ, підприємств, організацій незалежно від форм власності інформації та документів про операції, рахунки, вклади, внутрішні та зовнішні економічні угоди фізичних і юридичних осіб. Цей підрозділ також організовує, здійснює та координує оперативно-розшукові заходи з викриття та розробки

корумпованих посадових осіб в структурах державної влади. Крім того підрозділ у взаємодії з прокуратурою здійснює оперативно-розшукові заходи з забезпечення розслідування зловживань корумпованих посадових осіб органів виконавчої, законодавчої та судової влади, правоохоронних та контролюючих органів.

Ще один новий правоохоронний орган, який планується створити на кшталт економічної поліції, - *Служба фінансових розслідувань* (СФР). СФР повинна замінити податкову міліцію та включити в себе підрозділи МВС та СБУ, які займаються боротьбою з економічною злочинністю.

Національна рада з питань антикорупційної політики при Президентові України, створена згідно з указом Президента України від 14 жовтня 2014 року № 808/2014, є консультативно-дорадчим органом, до обов'язків якого входить підготовка та подання главі держави пропозицій щодо антикорупційної стратегії, аналіз ситуації із запобіганням та протидією корупції в Україні тощо [6].

Указом Президента України «Питання Національної ради з питань антикорупційної політики» від 25 червня 2019 року № 453/2019 оновлено склад Національної ради з питань антикорупційної політики [7]. До її складу увійшли представники експертних неурядових організацій, бізнесових асоціацій, керівники антикорупційних та інших профільних органів влади тощо. Зокрема, у Раді тепер працюють керівники «Трансперенсі Інтернешнл Україна», Європейської Бізнес Асоціації, делегати України для участі в роботі Групи держав Ради Європи проти корупції (GRECO), Американської торговельної палати, громадських організацій «Центр протидії корупції» та «Центр політико-правових реформ».

Отже, в Україні створена та функціонує антикорупційна система органів - від САП і НАБУ до АРМА, ВАСУ та Національної ради з питань антикорупційної політики. Водночас, частина цих органів нині працюють неефективно (наприклад, НАЗК), частина - лише почала працювати (ВАСУ). Крім того, в антикорупційній роботі всіх державних органів є великий дисонанс, що вказує на слабку кваліфікацію виконавців та відсутність центральної координації в їхніх діях і, як стверджують експерти Центру політико-правових реформ, Transparency International Україна, StateWatch, є велика неузгодженість між програмними документами (як-то антикорупційна стратегія), конкретними планами та заходами, немає механізмів здійснення контролю щодо їхньої реалізації тощо [3].

Слід зазначити, що в більшості європейських країн в якості важливого елемента стратегії протидії корупції також були створені органи по боротьбі з корупцією. Багато країн, слідуючи рекомендаціям, викладених у «20 Керівних Принципах» і Конвенції про кримінальну відповідальність за корупцію (CETS № 173), створили спеціалізовані органи по боротьбі з корупцією. Вони включають слідчі й судові

органи, а також служби щодо запобігання корупції, інститути з управління, моніторингу та координації здійснення національної стратегії по боротьбі з корупцією, і, нарешті, органи багаточільової спрямованості, які виконують кілька функцій. І незважаючи на те, що в деяких країнах не вирішеним залишається питання про незалежність органів по боротьбі з корупцією, особливо служб наділених правоохоронними функціями, очевидним є одне - органи по боротьбі з корупцією не тільки сприяли осуду корумпованих чиновників і хабарників, а й створенню атмосфери неприйняття корупції в суспільстві, а також підвищенню прозорості та відповідальності в органах державного апарату та політиці. Яскравим тому підтвердженням є Індекс сприйняття корупції від Transparency Internationa за 2018 рік, який очолюють Данія (88 балів), Швеція, Швейцарія (85), Німеччина, Великобританія (80), Франція (72) [8].

Список використаних джерел

1. Узагальнені статистичні та аналітичні дані про діяльність органів прокуратури у 2018 році (відповідно до статті 6 Закону України «Про прокуратуру»). URL: https://www.gp.gov.ua/ua/vlada.html?_m=publications&t=rec&id=248318 (дата звернення: 19.04.2019).
2. Доля Л. М., Циганов О. Г. Заходи Міністерства внутрішніх справ України щодо забезпечення реалізації державно програми з виконання антикорупційної стратегії на 2015-2017 роки / Наука і правоохорона. 2017. № 1 (35). С. 302-307.
3. «Індекс сприйняття корупції»: Україна дещо зміцнила позиції. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29735869.html> (дата звернення: 21.11.2019) .
4. Які органи в Україні борються з корупцією. URL:<https://www.dw.com/uk> (дата звернення: 21.11.2019).
5. Що треба знати про Вищий антикорупційний суд України. URL: <https://www.dw.com/uk> > sitemap-news (дата звернення: 21.11.2019).
6. Про Національну раду з питань антикорупційної політики: указ Президента України від 14 жовтня 2014 року № 808/2014. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/808/2014> (дата звернення: 21.11.2019) .
7. Питання Національної ради з питань антикорупційної політики: указ Президента України від 25 червня 2019 року № 453/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/453/2019#n5> (дата звернення: 21.11.2019) .
8. Рейтинг стран мира по уровню восприятия коррупции. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/cormption-perceptions-index/info> (дата звернення: 21.11.2019).